

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt: XXXII

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt: XXXII

Bu dergide yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ <i>Osmanlı Yönetimi Döneminde Tunus ve Cezâyir'in Eğitim ve Kültür Tarihine Genel Bir Bakış</i>	1
Hamadi SAMMOUD, <i>Kuzey Afrika'da Şarklı Bir Müfessir: Yahya ibn Sellâm (742-815) Çev. Prof. Salih AKDEMİR</i>	23
Jean - Marie COTTERET, <i>Siyasi İletişim, Çev. Prof. Dr. Hayrani ALTIŞTAŞ</i>	37
<i>Dâvûd-ı Kayserî, Şerhu Kasideti'l-Mimiyye Li Dâvûdi'l Neşir ve Önsöz</i> Doç. Dr. Mehmet BAYRAKTAR	53
Doç. Dr. Hasan ONAT <i>Şii İmâmet Nazariyesi</i>	89
Doç. Dr. Mücteba UĞUR <i>Cerh ve Ta'dil İlmi Yönünden Sahihu'l Buhâri Ravileri</i>	111
Doç. Dr. Münir ATALAR <i>Harameyn'e Denizden Surre Gönderilmesi</i>	121
Yrd. Doç. Dr. Mehmet AKKUŞ <i>Dini Edebiyatımızda Regâübiyye ve Salâhi'nin Matla'u'l-Fecr'i</i>	129
Yrd. Doç. Dr. Halis ALBAYRAK <i>Mübhemâtu'l-Kur'ân İlmi ve Kur'ân Tefsirindeki Yeri</i>	155
Dr. Kâmil ÇAKIN <i>Buhari'nin Mürcie ile İman Konusunda Tartışması</i>	183
Prof. Dr. Talat KOÇYİĞİT I. <i>Goldziher'in Hadisle İlgili Bazı Görüşlerinin Tahlili ve Tenkidi, Arapça'ya Çev. Ar. Gör. Ahmet Nedim SERİNSU</i>	199
Prof. Dr. Salih AKDEMİR <i>Kitap Tanıtımı</i>	217
Prof. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU <i>Müslümanların Hıristiyanlığa Bakış Açıkları</i>	221
<i>Fakültemiz Öğretim Üyelerinin Gezi ve Seminer intibaları:</i>	
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Roma'da İlahiyat Eğitiminde İşbirliği Semineri</i>	233

SİYASİ İLETİŞİM*

Çev. Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ

Siyasî iletişim, nizamî veya enformel nakil kanallarıyla, yönetenlerle yönetilenler arasındaki malûmat değişikliğidir.

Yönetenlerle yönetilenler arasındaki münâsebetler çeşitli şekillerde tezâhür edebilir: umumiyet itibariyle lisanla olur, hareketlerle de vücut bulabilirler, hatta bazı kereler musiki yoluyla da gerçekleşebilirler. Böylece, radikal bir siyaset adamının konuşması, Cumhurbaşkanının hitabesi, faşist selâm işareti vs. Afrika musikisinin makamı, Çin'deki çizgi çeteler siyasî iletişimin çeşitlerini meydana getirirler.

Fakat, sözlü iletişimle sözsüz iletişim arasında sadece birincisi sistematik araştırmaların konusunu teşkil eder. Ama ikincisi için, Ferdinand de Saussure'ün anladığı mânâda siyasi bir semiyolojiyi tam ve hazır hale getirmek için yapılacak çok geniş bir envanter vardır: (Ferdinand de Saussure konuyu şöyle anlamaktadır) Kendisiyle bütün insanların aralarında iletişim yapabildikleri işaretler sistemi.

Hakikaten, insanın aklına çeşitli ülkelerdeki siyaset adamlarının hareketlerinde görülen şekil benzerliğiyle bu hareketlerin ifade ettiği mânâ benzerliği geliyor. Yukarı kalkmış kollar, (kazanılmış veya gelecekte kazanılacak bir zaferin işareti olarak) millî hudutların ötesinde, cihanşümül bir ifade tarzının başlangıcını meydana getirirler.

Siyasî konuşmaların durumu böyle değildir, bu konuşmaların düzeni, bazı kereler, dinleyenin dikkatinden kaçtığı gibi, söyleyenin de ağzından kaçır. İletilebilme plânında, çok basit, çok kolay anlaşılır ve daha cihanşümül olan hareketlerle gerçekleşmiş, sesli işaretlerle meydana gelmiş veya yazı ve resimle ifade edilmiş her sistem, konuşmanın aksine daha zengin fakat daha karışıktır.

Eğer konuşmalar, birkaç harekete indirgenebilseydi toplumun gelişme seviyesi o kadar az yükselmiş olacaktı ki; siyasetin iletişimini nite-

* Bu yazı Jean-Marie Cotteret'nin "gouvernants et gouvernée" (Paris, 1973) adlı eserinin 5-24. sayfelerinin türkçe çevirisidir.

lendirmek çok zor olacaktı. Onun için, siyasî iletişimin esasî konuşma olarak kalır.

Fransa'da Deschanel, başkanlık koltuğunu kaybettikten sonra, demiryolu geçidi bekçisiyle karşılaştığı zaman, bekçi onu tanımamıştır. Bugün, böyle hakâretimiz bir tavrı düşünmek mümkün değildir:

Fransız cumhurbaşkanı general de Gaulle, iktidara gelişinin ilk dört senesinde 15 milyon televizyon seyircisinin önünde her kırkbeş saatte bir defa televizyonda göründü. Bu da gösteriyor ki iletişimin gelişmesi inkâr edilemez.

Bundan birkaç sene önce, Amerika Birleşik Devletlerinde, Amerika'lıların % 99'u Başkan Kennedy'nin öldürülmesi altı saat gibi kısa bir müddet içinde öğrendiler. Televizyon vasıtasıyla bu konuda bilgi sahibi kıldılar.

1914 yılında Fransızlar, İngilizler ve Almanlar birlikte yaşıyorlardı. Her üç ayda bir, her geminin geçişinde haberleri alıyorlardı. Madame Casillaux davasının kararını beklerken harp ilânını öğrendiler. Küçük topluluk, birdenbire, birbirine hasım iki kısma bölündü.

Eğer, müşahhas birkaç misalle siyasî iletişimin ne olduğu kavranılmak istenirse; veya onu diğer iletişim şekillerinden ayırmanın ne olduğu anlaşılacak istenirse nazarı tarif çok nazik olarak kalır.

İletişim paylaşmayı ihtiva eder. Her şey paylaşılabilir. Bir delikanlı, bir genç kıza "seni seviyorum" dediği zaman iletişim vardır; o, âşıktır. Bir matematikçi "iki kere iki dört eder" diyerek kesinleme yaptığı zaman iletişim vardır; o, matematiktir.

Mao Tse-Toung halkına çalışmayı söylediği zaman siyasî iletişim vardır. Acaba bunu konuşan adamın statüsüne uygulayabilir miyiz? İletişimin muhtevasına girer mi?

Onun tahsis edildiği insanlara bu söylenebilir mi? Bütün bunlar birlikte vardır ve hatta biraz da fazladır.

İletişim, doğrudan veya dolaylı sonuçlar, siyasî sistem üzerinde sahip olabileceği aracılı veya aracısız fonksiyonları itibariyle politiktir.

Fakat, siyasî sistem ibâresinden ne anlamak lâzımdır? Kuruluşların hepsini mi? Bir seri görevleri mi? Görevleri üstlenen kuruluşlar mı?

Elbette, bu sonuncu varsayım en iyisidir. Hatta, siyasî sistemlere verilen görevleri de açıklamak uygun bir husus olur. Bu açıdan, iki tarif

konuyu doğrudan doğruya ilgilendiren hususlardır. Easton'a göre, siyasi sistemler bu iki görevi başarıyla ifa ettikleri takdirde varlıklarını devam ettirebilirler.

“Siyasi sistemler, değerleri belli bir topluma dağıtabilecek durumda olmalıdırlar; bu toplum, fertlerinin pekçoğunu, bu dağıtımın hiç olmazsa çoğunlukla otoriter (adil) bir tarzda yapıldığını kabule götürebilecek bir nitelikte olmalıdır¹.

Almond ve Coleman, farklı kelimelerle benzer görevleri siyasi sistemlere atfederler:

“Siyasi sistem, bütünleştirme ve (diğer topluluk içinde ve karşısında) uyuşma görevlerini az çok kanuni-fiziki baskılara başvurma veya başvurma tehdidi ile yerine getiren bağımsız bütün toplumlarda mevcut karşılıklı etki sistemidir;

Siyasi sistem, toplumda düzeni temin eden, veya aksine, onu değiştiren meşru bir sistemdir”².

Böylece, bu iki yazara göre, objektif bir ifade ile, siyasi sistem, ister düzeni temin etmeyi-ki bu en çok görülen durumdur- veya isterse siyasi toplumu değiştirmeyi temin edebilmelidir.

Bu takdirde, sistemin bu gayeciliği, bazı gereklilikleri ihtiva eder; değerlere katılma ile sistemin kabulü (Easton'a göre), veya idare edenlerin meşruiyeti (Almond ve Coleman'a göre), karşılık olarak, sistemin içinde iktidarı elinde tutanlar, gerektiği zaman fiziki baskılara başvurarak otoriter bir tarzda (Easton Almond ve Coleman) kararları kabul ettirirler.

Bu ikili gereklilik siyasi iletişimle mümkün kılınır.

Görev deyimi, eğer en basit mânâsıyla ele alınırsa, sistemin bütünü'nün çalışmasına bir unsurla sağlanmış katkıdır.

İmdi, her siyasi sistem, hayatta kalabilmek, uygunluk sağlamak, gayelerine ulaşmak ve tabiatını değiştirmemek için, bu sistem için elzem olduğu farzedilen fonksiyonel bazı gereklilikleri ihtiva eder³.

Siyasi iletişim ise, bu levâzımın en belli başlısına cevap verecek, çok açık bir ihtiyaca kâfi gelecektir: İdare edenler idare edilenler arasındaki uyumu temin etmek.

1 Easton (D.) Varieties of Political (Theory, Englewood F. CHAZEL, Sociologie Politique; C. I, s. 22.

2 ALMOND et COLEMAN, The politic of the developing areas, s. 7, terc. s. 41.

3 G-E. LAVAU, Revue canadienne de science politique, II. no I, Mart 1969, s. 29 vd.

— Hakikaten, her yönetici, kararlarını kabul ettirmek, her yönetilen de ihtiyaçları açıkça bildirmek ve benimsetmek ister. —İki istek arasındaki uyum, ancak iletişimle gerçekleşebilir; yani karşılıklı bir şeyler yapma (değişim) ile. O halde değişim, eğer her iki taraf, müşterek değerlerin bütünü üzerinde ve hep birlikte var olmaya ve en güzel şartlarda beraberce yaşamaya imkân veren mutabakattan başka bir şey olmayan ortak bir kural çerçevesinde hareket ederlerse gerçekleşebilir;

Böylece iletişim, kelimenin kaynağı itibarıyla siyasi toplumun bağrında farklı oyuncuların birbirlerini anlamalarına imkân sağlayan değerlerin paylaşılmasıdır.

Demek oluyor ki, siyasi iletişim, devamlı bir bilgi değişimi (alışverişi) ile yönetenlerle yönetilenler arasında mükemmel bir uygunluk münasebetini temin eder.

Yönetenlerin yönetilenler üzerindeki hakim kararların ifadesi, yönetilenlerde, yönetenlerin otoritelerinin meşruiyetini temin eder.

“Yönetenler” ve “yönetilenler” ifadesi, Duguit’in anladığı gibi, en geniş tarzda kabul etme mânâsında” alınmaktadır:

Hükmetmek, emretmek mevkiinde olan ve her halükârda kendilerine itaat etmeleri için başkalarını zorlayan şahıslar, yönetenlerdir.

İki mefhum arasındaki muhalefet, G. Burdeau tarafından daha iyi bir tarzda sadeleştirilmiştir.

“Bir tarafta emreden insanlar, diğer tarafta itaat edenler, toplum hayatının daha basit şekle dönüştürülemeyen iskeleti bütün çıplaklığıyla budur”.

İletişim, çok uzun bir süre yönetenlere yönetenlere emir vermek şeklinde telakki edildi. Bu, onun zorlayıcı cephesidir. Bu husus Lord Windelsham’ın görüş noktasıdır:

“Siyasi iletişim, bir başka şeklini nazari itibare almaması için alıcıyı belli bir yöne sevk etme niyetiyle, bir vericiden bir alıcıya doğru giden siyasi bir haberin iradî geçişidir”⁴.

Nihayet, iletişim emreden için, elde ettiği fikir ve duyguları kendinin yapacak muhtemel bir kabulü arama imkânıdır. Fakat, zorunlu olarak bir üstünlük arayışı değildir. orada sadece bir haber alış verişi söz konusu olabilir. Haberleşme veya iletişim, dâima, tek taraflı bir

4 Lord WINDELSMAN, Communication and political power, Londra 1966, s. 17.

kontrol (göz altında bulundurma) etmeyi ihtiva etmez; fakat, ekseriyetle karşılıklı münasebetleri harekete geçirir.

Böylece, tesbit edilen ilk husus şudur: daha önce belirttiğimiz gibi, siyasi iletişim (haberleşme veya bilgi alış-verişi), siyasi sistemin işleyişi için elzemdir.

Geriye bir hususun öğrenilmesi kalmaktadır, o da siyasi sistem içinde iletişim görevinin (faaliyetinin) yeri neresidir. Diğer görevlerden ayrı bir iletişim görevi var mıdır, veya iletişimin sadece bir katman olarak müdahale ettiği görevler zinciri var mıdır?

İletişimin (haberleşmenin), siyasi sistemin en önemli bir ihtiyacına uygun düştüğünü cevap olarak söylemek mümkündür.

Bu şekildeki bir teyit, modern devletlerde onları karakterize eden iletişim tahliliyle açıkça doğrulanmaktadır. Sonuç olarak, eğer ilk anda iletişimin (haberleşmenin) diğer görevlerin sadece bir alt ürünü olduğu ifade edilirse, çok derin bir tahlil siyasi iletişimin (haberleşmenin) özelliğini gözler önüne serer.

Kanın insan bedeninde dolaşımı ne ise siyasi sistem içinde siyasi iletişimin de (haberleşmenin de) o olduğu söylenebilir. Pek çok organın hayati görevleri olduğu muhakkaktır; fakat kanın, sözü edilen organları beslemesi olmasa görevlerini tam olarak yerine getiremezler. Bu, kan dolaşımının insan hayatına katkıda bulunan önemli bir vazifesi olduğunu gösterir. Siyasi iletişim için de aynı husus söz konusudur.

Böylece, Almond ve Coleman için, "Politik sistemde sağlanan bütün fonksiyonlar, siyasi toplumsallaştırma, askere alma, menfaatlara yazılı ve sözlü ifadesi, kazanç paylarının birleştirilmesi, kanunların hazırlanması, hep iletişim vasıtasıyla hazırlanırlar. Meselâ, ebeveynler, öğretmenler ve din adamları iletişim vasıtasıyla siyasi bir toplumsallaştırma gösterirler.

Temsilciler, menfaat guruplarının liderleri ve parti liderleri, ifade ve birleştirme fonksiyonlarını, isteklerini tebliğ etme işini bir tavsiye ve taahhüt siyasetiyle gerçekleştirirler. Yasama kuveti, kendisine ulaştırılan bilgilere dayanarak kanunları vazederek ve sırası gelince bunu siyasi sistemin farklı unsurlarına ulaştırır veya iletir. Devlet memurları, toplumdan ve milletin farklı bölümlerinden gelen bilgileri alır ve tahlil ederek görevlerini tamamlarlar. Aynı şekilde adli gelişme de haberleşme vasıtalarıyla muhafaza ve temin edilir"⁵.

5 G.A. ALMOND ve J.S. COLEMAN, The politics of developing areas, s. 4 ve 5.

Haberleşme görevlerinin siyasî hayatın müşahitlerince teklif edilmiş çeşitli fonksiyonlar üzerindeki önceliğini böylece ölçülerle tesbit ettikten sonra, haberleşmenin siyasî mefhumlara yeni bir bakış için imkân sağladığı ifade edilebilir. Bu açıdan, seçim, seçilenleri seçenler tarafından temin edilmiş bir tercih olarak dikkate alınmaz. Bu tarzda, seçim, idare edilenlerin bir ekip ve bir siyaset için toplam bir araya geldikleri tartıştıkları, haberleştikleri yer haline gelmektedir.

Haberleşmenin, siyasî sistemin görevlerine ait gereklerden birine katkıda bulunduğu, idarecilerle idare edilenleri yaklaştırdığı kaidelerden hareketle, önce haberleşmenin dayanaklarının ne olduğunu ve bilginin insanlara hangi vasıtalarla taşındığını araştıracağız. Nihayet, bilginin yayılması, muhtevanın tahlilini ihtiva eder: Söylenenler herhangi bir şey değildir, herhangi bir zamanda, herhangi bir yerde söylenmez, ama belli zaman ve mekânda söylenen belli hususlardır. Karşılıklı bilgi değişiminin mümkün olması için, haber, değişimin taraftarlarınınca anlaşılabilir müşterek kaidelere göre düzenlenmiş muntazam işaretler topluluğunu ihtiva etmelidir.

Üçüncü olarak, siyasî sistemin tam ortasına yerleştirerek topyekün seviyede haberleşmenin fonksiyonunun tahliline girişeceğiz.

Sonuç olarak, haberleşme siyasî hayatın oyuncularını kayıtsız bırakamaz: İdare edenler de idare edilenler gibi, değişik davranışlara sahiptirler. Birinci değişkeni belirlemek zordur, fakat tavır değişikliğinin tesbiti, haberleşme mefhumunun önemini değerlendirir.

SİYASÎ HABERLEŞMENİN GELİŞİMİ

Öncelikle, haberleşmeyi hayvan topluluklarına kadar götürmek bir hayli zor görünüyor.

Hakikaten, modern ve sanayileşmiş toplumlarda haberleşme, hayvan topluluklarındaki haberleşmeye benzer her münâsebeti reddeder. Bununla birlikte, yakından bir bakış, siyasî münâsebetin anlamını açıklamada olumsuz bir tarzı ortaya koyar.

I. Hayvan Topluluklarında Haberleşme:

Arların dansı, Aristo, Mâkyavel veya Marks'tan daha iyi bir şekilde, siyasî toplulukların faaliyetlerini keşfe imkân verir mi?

Ahşılâgelen misâl, J-W Lapierre tarafından verilen arıların haberleşme danslarıdır; Arı topluluğunun balözüne ve çiçek tozuna alıştırılması, arıya yararlı şeyler verecek çiçeklerin aranıp taranmasıyla başlar. Ekseriyetle yaşlı arılardan birkaçı etrafı gözetliyerek dolaşırlar ve zikzak çizerek uçarlar; çiçekleri buldukları zaman sağrı ve dilsiz hemcinslerine bildirmek üzere geri gelirler. Antenleri sayesinde, kendileriyle irtibat kuran komşularına hareket etme ve yer değiştirme faaliyetlerini uçuş yerinde gösterirler⁶.

Tecrübi olarak isbat edilmiştir ki, arılara iki hususiyet verilmiştir: yön ve mesafe.

Ulaştırma işinin, aşağı yukarı ilerlemiş bir dansla veya karnın oynaklığıyla gerçekleştirilmiş olması fazla önemli değildir. Holdane ve Spunnay, ulaştırılmış bilgiyi insan lisanındaki yüzlerce kelimeye eşit olarak değerlendirirler.

Eğer arıları bırakır omurgablardan söz edersek, haberleşme, onlarda arılarınkinden daha az net değildir. Kargalar onbeş gaklamadan meydana gelen bir ifâde tarzından faydalanırlar⁷. Her gaklama farklı bir hale tekâbül eder ve değişik infialler meydana çıkarır. Şempanzelerin çıkardığı sesler, sıçrayışı, korkuyu, öfkeyi, hayâl kırıklığını ve tatmini ifade eder; kullandıkları ses adedi de müşâhidlerin ifâdelerine göre yirmi ilâ otuz arasında değişir.

Böylece, hayvan topluluklarındaki haberleşme vasıtalarının, ses işaretlerinin yayılması sonucunda davranış değişiklikleri meydana getirdiğine şahit olunmaktadır. Haberleşme vasıtaları, bir hayvanda müşterek hareket etme tarzının doğmasına sebep olabilir. Fakat bu hayvanî haberleşme basit olarak kalır; arıları misâl olarak alan E. Benweniste, beşer lisanına muhalif çok önemli altı fark tesbit eder.

- 1) Arılar sadece hareketleriyle haberleşirler, bu, değişim imkânını sınırlar;
- 2) Arılar birbirleriyle konuşmazlar; yapılan çağrı, bir başka çağrıyı hatırlatmaz fakat bir davranışı meydana çıkarır;
- 3) Haberleşme iki kutuplu olarak kalır. Çağrıyı alan onu yaymaz;
- 4) İşaretlerin bir tek mânâsı vardır; ortaya çıkan başka durumlarla yer değiştirmiş olabilirler.

6 J.W. Lapi'erre, Essai sur le fondement du pouvoir politique, these, Paris 1968, s. 118; Martin Lindaer, L'intercomprehension par les danses dans les société d'abeilles, journal de Psychologie normale et pathologique, 53, anne'e no. 2, s. 163-183.

7 Ph. Granet, Recherches acoustique sur le corbeaux, La nature, fevr. 1959.

5) Bunlara ilâveten; “Arıların anlatım şekilleri, özdeşleştirilebilir ve ayrılabilir unsurlara indirgenemez; arıların danslarında beşer lisanındaki kavramlar gibi anlamlı kombinezonlar haline gelebilecek sesli hiç bir unsur görülmez.

6) Nihayet, arıların çağrısı, kendini tahlil etme imkânını vermez. Onda, sadece, toptan bir muhteva görebiliyoruz. Bu muhtevayı, kurucu unsurlara ayırmak imkânsızdır”⁸.

J.-W. Lapierre’*re göre*, her şeye rağmen, haberleşme, hareketten başka bir şekilde de gerçekleşebilir; hayvanlar âleminde, karşılıklı konuşma taslağı muhtemel gözükmektedir.: “Olaylar, hayvanlar âlemindeki haberleşmelerin bütün bütün hesaptan çıkarılmasına imkân vermemektedir”⁹.

Muhakkak ki; hayvanlararası haberleşme ile insanlararası siyasî haberleşme arasındaki her yaklaşım saçmadır. Şüphesiz bir milletvekili-nin çok ince nükte, imalarla dolu, belâgatli konuşması ile dansları sırasında arıların karınlarını oynatmaları arasında –hiç olmazsa görünüşte– ihmal edilmemesi gereken bir fark vardır.

Hakikaten, haberleşme sırasında, hayvan, belli bir işârete karşılık olarak verilmiş bir davranışla otomatik olarak hareket eder. İnsan, ister aldığı emre itaat etmemek tarzında olsun ister pek çok şekilde cevap vermek tarzında olsun bir karşılık gösterebilir. Fakat, bazı hallerde, insan da tıpkı hayvan gibi, aldığı uyarıcıya klişeleşmiş bir davranışla cevap verebilir. Öyle ise insanî haberleşme çok basittir. Kırmızı ışığı görünce sürücü frene basar; bazı sloganların atıldığını görünce militan kolunu kaldır. Böyle bir faraziye ile, gerçekten bir lisan olmaksızın, bir kurallar sistemi karşısında bulunulur.

Gerçekte, tıpkı dayanışma kuralarında olduğu gibi, hayvanî davranışlarla insanî davranışlar arasındaki benzerlik belli ise de, bu gelişmeler sırasında hiç bir zaman, insan topluluklarının en basitinde bile olsa, “siyasî teşkilatlanmaya benzer bir emir itaat münâsebeti şebeke-sinin” ortaya çıktığını asla görmedik¹⁰.

Bütün emir ve itaat münâsebetlerinin inceliği, siyasî haberleşmede bir düşünce titizliğini zarurî kılar ki, bunun keşfine sadece dil kâidelerinin bütünlüğü imkân verir: “Farklı söz birimlerinin belli bir seviyede tet-

8 Emile Benviste, *Communication animale et langage humain*, Diogene 1952, s. 6 vd.

9 J.W. Lapierre, *Essai, sur le fondement du pouvoir politique*, s. 130.

10 J.W. Lapierre, a.g.e., s. 208

kiki, yapılan çağrıların pek çok, hatta sonsuz çeşitte olduğunu gösterebilir”¹¹.

Böylece, havanî haberleşme ile insanî haberleşme arasında belli bir yaklaşmanın mevcut olduğu anlaşılır; siyasî haberleşme de toplumun içinde sadece iktidar-itaat münâsebeti ile kendini gösterebilir. Bu münâsebeti doğrulamak ve olduğu gibi yerinde tutmak zarureti, haberleşmenin fonksiyonuna bağlıdır.

BEŞERİ TOPLULUKLARDA HABERLEŞME

Haberleşmenin, insan topluluklarının içinde siyasî ile sosyal arasında farklılaşmayı temin ettiği söylenebilir; veya sosyal ve siyasînin tabii olarak farklılaşmasının aksine, toplulukların gelişmelerinin meyvesi, siyasî haberleşmeye sevkeder, denilebilir.

Her zaman olduğu gibi, hakikat daha karmaşık veya giriftir. Toplumun organlarının ihtiyaçlarının basit bir şekilde, en küçük bir değişimle, temin edildiği toplumlarda, haberleşme çok az bir yer işgal eder. Ama, münâsebetleri çok karmaşık bir hale gelmesiyle, her çeşitten ihtiyaçlar çoğalır, haberleşme şekilleri fevkalâde gelişir. Sosyal yapı kuruluşlarının iyileşmesi, haberleşmenin gelişmesiyle birlikte hareket eder.

Böylece, içtimaî olanın siyasî olandan sosyal yapı itibâriyle farklılaşması, siyasî haberleşmenin özelleşme halinin kuvvetlenmesiyle birlikte bulunur.

Haberleşme plânında yöneticilerle yönetilenler arasındaki münâsebetler, mantıkî üç ilişkiyi ortaya çıkaracaktır.

Birincisi, “kimlik” münâsebetidir. İdareci (yönetenler) sınıfı aynı zamanda idare edilenler (yönetilenler) sınıfıdır. Birincilerin dairesi ikincilerinkini kaplar.

İkincisi, “dahil edilme” münâsebetidir. Bütün idareciler (veya yöneticiler) siyasî toplumun organlarıdır; fakat bütün idare edilenler (yönetilenler) idareci dairenin organı değildirler. Dahil edilme münâsebeti, yönetilenlerle yönetilen arasında fevkalâde etkileşimi ihtiva eder.

Buna karşılık, siyasî topluluk genişlediği zaman yöneticiden yönetilene doğru olan münâsebet, birbiriyle kesişme münâsebeti haline gelir. Bir başka ifade ile, idare edenlerin (yönetenlerin) sınıfı, idare edilenler

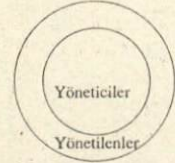
¹¹ G. Mounin, *Communication linguistique humaine et communication non linguistique animale*. Introduction a la semiologie, s. 56.

(yönetilenler) sınıfından kısmen ayrı bir hale gelir. Karşılıklı olma, kısmi bir rol oynar. (Müşterek kısım, bu karşılıklı olma halinin önemini gösterir). Şüphesiz bunun ucunda bir de dışlama münâsebeti vardır.

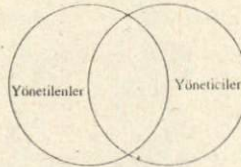
Bu üç münâsebet, siyasî toplumun üç halini dile getirir. Birincisi, iktidar-itaat münâsebetinin mevcut olmadığı bir topluluğun hali; siyasî iktidarın gelişiminin başlangıcında, mevcut değilmiş gibi görüldüğü toplumun durumudur. İkincisi, iştirâkin topyekün olduğu topluluğu kapsar, fakat orada, topluluğun boyutları, yöneticilerle yönetilenler arasındaki mükemmel bir karşılaşmayı temin eder. Üçüncüsü, kendinde siyasî yapıların açığa çıktığı, fakat yönetenlerin artık yönetilenleri temsil etmediği bir toplumun halini dile getirir. Temsilin eşitsizliği kesin bir şekilde açıktır, fakat bu hal elbette toplumdan topluma değişir.

Ayniyat ilişkisi
Yöneticiler = Yönetilenler

İçine Alma ilişkisi
Yöneticiler > Yönetilenler

Birbiriyle Kesişme ilişkisi
Yöneticiler ≠ Yönetilenler

Şekil: 1- Yönetenlerle Yöneticiler Arasındaki Haberleşme Münâsebeti

Her sınıflamanın kendine has tehlikeleriyle birlikte haberleşme açısından arkaik toplumlarla tarihi toplumlar arasındaki klasik farkı saklı tutabiliriz.

Arkaik toplumlar, yönetenlerle yönetilenler arasında kimlik münâsebetinin mevcut olduğu toplumlardır. Hatta bu ilkel toplumlar, çok çeşitlidirler ve yazıyı bilmemek müşterek vasıflarıdır.

Tarihî toplumlarda, gelişme dereceleri ve nüfus kesâfetlerine göre, haberleşme münâsebeti, ya dahil olma veya birbirini kesme şeklinde olacaktır. Bir başka şekilde ifade edilmek istenirse, yönetenlerle yönetilenler arasındaki münâsebet daha gevşek olacak ve haberleşme, iki grup arasındaki gerginlik kavramlarını sınırlamaya gayret edecektir.

A- Arkaik Toplumlar

Bu toplulukların içinde buldukları yazı ile haberleşme imkânsızlığı, elbette münâsebet alanını daraltmakta ve mesajların ulaştırılmasını sınırlandırmakta, azaltmaktadır.

Hareketsiz toplumlarda, değişim, itaat araştırması, emirleri yayma yoktur. Her fert, hakkına düşen görevleri, münâkaşa etmesizin ve karşı koymaksızın ifâ eder. İşâret, olsa olsa, bir kınamadır, fakat hayvanların iletişimini hatırlatmamakla birlikte otomatik hale gelmiş haberleşme halinde bulunulur. Yönetenler sınıfı yönetilenler sınıfıyla karışır.

Sık sık görülen bir durum da, klişe cümlelerin değişimidir. Her kelimenin telaffuzu kendi önemini haizdir, fakat söz tamamen toplumsallaşmıştır ve bilgi muhtevası çok fakirdir. Meselâ, Dogonlarda topluma ait her haberleşme çok uzun bir selâmlaşma ile başlar. İki konuşmacının ifade etmek zorunda oldukları cümleler, ardarda gelişleri sabit kelimeler sırasından meydana gelmektedir. Bu cümlelerin mânâ muhtevası, hemen hemen bir hiçtir; fakat bu cümlelerin telaffuzu sırasında itimattan kaynaklanan bir sevinç ortamı meydana gelir. Sorular ve cevaplar önceden bilindiği için, her iki konuşmacı hiç bir şey öğrenmemişlerdir¹². Söyleyecek hiç bir şey olmadığı için, değişim en az hale indirgenmiştir. Bu hareketsiz topluluklarda siyasî haberleşmenin hiç bir menfaati yoktur, zira hiç bir şeye yaramaz: bir kimse diğer bir başkasından davranış değişikliği bekleyemez.

Buna karşılık olarak, bu kutsallaştırılmış sözü, biz, modern siyasî haberleşmede yeniden buluyoruz. Pek çok siyasî insan, bir ortam yaratmak gayesiyle, her türlü mânâdan yoksun kelimeleri arka arkaya dizip söylüyor, iki şeyden biri veya klişeleşmiş laflar, bir mesaj, bir bilgiyi hazırlıyor, veyahut klişeleşmiş laflar bütün bir kitabı meydana getiriyor, bazı kereler verilecek ince bir bilginin boşaltılmasına imkân veriyor.

12 D. Easton, A systeme analysis of political life, J. Wiley Sons, 1966, s. 88 vd.

Arkaik, toplumlarda, haberleşmenin rolü siyasî münâsebet plânında önemli bir fayda izhâr etmez, zira kendisi henüz oluşma safhasındadır.

Fakat, arkaik toplumlarda, bir harbin, kıtlığın ve tamamen başka bir olayın sonunda öyle olur ki, mes'uller, ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar karşısında artık rollerini garanti edemezler. David Easton, bu konuda kendisine has terminolojisinde "düşünce dayanaklarının" aşınmasından söz eder¹³. Fakat bu değişiklik çok zor bir şekilde gerçekleşir: hakikatten, iç haberleşmenin eksikliği, rollerin suçlanmasını kolaylaştırılmaz; dış haberleşmenin eksikliği de daha önce mevcut olan bir modelin taklit edilmesini güçleştirir.

Bununla birlikte, kopma, zorunlu olarak müdâhale eder: Kopma, karar verenlerle itaat edenler arasında, toplumun içinde çok büyük bir farklılaşma meydana getirir ve yavaş yavaş siyasî kurumların doğduğu sosyal yapıların bağrında, çok büyük bir özelleştirmeyi harekete geçirir. Buradan, harp veya kıtlık halinde, kabileye klavuzluk edecek, yeni bir hayata sevkedecek ve iktidar ile itaat münâsebetini yeniden doğuracak bir başkan seçme tartışmaları başlar.

Bu tarzda yönetenlerin ve yönetilenlerin muhâlefeti kendini gösterir; zorlayıcı karakteri ile siyasî haberleşmenin doğuşu, başlangıçta zarurîdir: birincilere ikincilerin itaat etmelerini sağlar. Böylece, yeni toplumun içinde, kendilerine yeniden yaşama imkânını verecek yeni münâsebet şekilleri doğar.

Tarihî toplumlar, bu verilerden itibaren, özellikle otoriter olmayan siyasî rejimlerin iyi işlemelerinin belli bir garantisi olan siyasî iletişimi düzenleme ve iyileştirme faaliyetlerine yöneleceklerdir. Fakat, gelişme çok yavaş olup çok sayıda gerileme vardır.

B- Tarihî Toplumlar

Siyasî iletişim tarihi, politik ilmin öğrenimi açısından oldukça zengin bir malzeme teşkil edecektir, fakat maalesef üzerine eğilinecek bir konu olarak kalmaktadır.

Önce şu hususu açıkça belirtelim ki, diktatörlük sistemlerinde yöneten-yönetilen münâsebeti, açıklaması, doğrulaması ve meşruiyeti

13 G. Calame - Griaule, *Ethnologie et Langage*, s. 356.

olmayan bir güç münâsebetidir. Sadece idare eden veya edenlerin keyfi, empoze edilen kararları haklı gösterebilir. Eğer sözü edilen bu kararlar, arzu edilen bir hususu karşılıyorsa iyidir, ama aksi bir halde, istenmiyorsa çok kötüdür. Bir haberleşme faaliyeti varsa da belirsizdir; diktatörün halkını temsil ettiğine inanarak, verdiği kararlardan ve halkın, kendilerinin şefleri tarafından temsil edildiğine inanmalarından ortaya çıkar. Karşılıklı olma durumu yöneten ve yönetilen arasında işte bu şekilde gerçekleşir; fakat bu şekil, tamamen gayri makul ve katılımın gerçek derecesi bilinmeksizin olur. Öyle ise, haberleşme faaliyeti inkâr edilemez; fakat bu faaliyet, ilmî tahlilin güçlüğüyle takibedebildiği yollardan alınabilir.

Buna karşılık, doğrudan demokrasi mekanizması, sayı itibariyle daha az toplumlarda, basit bir haberleşme sistemine dayanır: haberlerin yayılması sınırlı bir gurubun içinde gerçekleşir. Yöneticiler ve yönetilenler, her yönetilene yönetici olma imkânını bahşeden müşterek değer sistemini beraberce paylaşırlar. Bu siyasî sistem, yöneticiler ve yönetilenler dairesi sınırlı olduğu müddetçe ve üst üste konulabilir limitte buldukça faaliyet gösterebilir. Adı geçen fenomen, başı ve sonu gelmez tartışmaların yapıldığı kabilelerde görülür: bu fenomen, siyasî bir haberleşme vasıtasını meydana getirir. Bu tip topluluk ve siyasî sistemlerde, en ilkel haberleşme vasıtaları bile topluluğun iki küçük takımının birlikte yaşamalarını temin etmeye yeterlidir.

Bilgi alışverişinin bu iki sınıf arasında gerçekleşmemesi halinde, esas idare edilenler dairesi genişler; sonuçta haberleşme faaliyeti temin edilemez ve bütün bir sistemin değişmesi sonucu kendini gerekli kılar.

Yönetilenler dairesinin genişlemesine cevap vermek için, eksilen, hatta yok olan haberleşmeyi teminle görevli bir vekil ihdas etmek gerektiği görülüyor; böylece siyasî temsilci doğmuş oluyordu. Bununla, haberleşme vasıtalarını mükemmelleştirmek, bilgi alış-veriş sistemlerini iyileştirmek gayesinin güdüldüğü anlaşılmaktadır. Siyasî bir temsilci tayin etmek, iktidarı elinde bulundurmak isteyenlerin arzularına cevap vermiş oluyordu: Yöneticilerle yönetilenler arasındaki münâsebet, bir-biriyle kesişme ilişkisidir.

Buraya kadar sadece haberleşmenin temin edebileceği yöneticilerle arasındaki ortak yaşama hali, temsilcilik ihdası ile sağlanmış mıdır?

Hakikatı halde, temsilcilik kavramı büyük bir dayanıksızlık halindedir; eğer yöneticilerle yönetilenlerin belli bir kısmı arasındaki haberleş-

meye bir imtiyaz imkânı getirmişse de, siyasî sisteme, bütün politik toplumun menfaatine uygun faaliyet göstermeye müsaade etmedi.

J. Rools'e göre, "temsil, iki unsurdan meydana gelmiş bir birleşim olarak incelenebilir, yani, aralarında benzerliğin ve bağlantının olduğu, hukukî ve içtimaî (sosyolojik) bir münasebete sahip, iki kısım unsurun veya iki elemannın mevcudiyetini ifâde eder¹⁴.

Öyle ise, temsili esas alan yönetim, yönetici-yönetilen gibi, unsurları ikiye bölen bir esası ihtiva eder; bu ikisinin yaklaşımları belli devreler içinde gerçekleşen bir seçimle tahakkuk eder.

Bu takdirde, sözü edilen mefhum, P. Lalumiere ve A. Demichel'in ifâde ettikleri gibi, fevkalâde dayanıksız, sağlam bir niteliği haizdir.

"Özel hukukun teknik ve adli temsilcisi, temsil edilmiş bulunanın temsil edilme fiilinden önce mevcut olmasını gerektirir. Madem ki, temsilci, temsil edilmiş kimsenin isteğini açıklamak zorundadır, temsil edilmiş bulunanın kendi öz isteğinin bulunması zaruridir.... Bu takdirde, milletin durumu böyle değildir, bu hal mücerret (soyut) bir zatiyettir ki, ona ait istek yalnızca temsilcilerin tayin edildiği andan itibaren açıkça mevcuttur. Bu, temsil edilmiş kimsenin yarattığı temsil fiilidir"¹⁵.

Bu kanaatin açık bir gayesi vardır: İktidar, böylece, siyasî hayatı yönetmek için lüzumlu olan zihin aydınlığına sahip, tek yetenekli, seçkin temsilcinin yararına zorla ele geçirilmiştir. Sieyes de şöyle açıklamıyor muydu?

"Fransa'yı idare edebilecek olan kanunlarla doğrudan doğruya meşgul olmak için, vatandaşların çok büyük bir kısmının bilgisi yoktur; bunun için, fikirleri, temsilciler tayin etmek yönündedir" (J. Rools tarafından nakledilen 7 Eylül 1789 tarihli konuşmadan).

Bu itiraf, Carre de Malberg'in sözünü ettiği "seçimle görevlendirilmiş soylular sınıfı"nın rolünü fevkalâde bir tarzda gün ışığına koyuyor.

Gerçekten de, temsil, idare edilenlerin en aza indirilmiş bir bölümü ile idareciler arasındaki haberleşmeyi temin edecek bir kamufraj (gizleme) idi. Haberleşme, yöneticilerle yönetilenler arasındaki birarada yaşama görevini temin edecekti, umulan genel fayda, seçimle görevlendirilmiş soylular sınıfının menfaatlerinin umumun menfaati olduğuna inandırmaya imkân veren bir olay tezgâhlamaktı. Hakikatte, genel men-

14 D. Easton, a.g.e., s. 92

faat, pek nadir olarak, şahsî çıkarlardan farklı bir şey oldu, ekseriyetle özel menfaatlerdi.

Sistem görevini ifâ ediyordu; çünkü bilgisiz ve ilgisiz bir nüfusun içinde, vatandaşların çok sınırlı (çok az sayıdaki) kısımları arasındaki haberleşme gerçek idi.

Buna ilâveten, yazılı haberleşme tarzları da temsilkî seçimin en ideal bir dayanağını teşkil ettiler. Hakikaten, olayların yazılı belgeleri aracılığıyla gerçekleşen idraki, gereken durumlarda davranış şekillerini benimseyebilmek için vatandaşa düşünme zamanı bırakmaktadır; Çünkü, haberlerin yayılması, yavaş bir surette, doğrudan ve tercihe imkân veren bir tarzda gerçekleşmektedir. Haberlerin ve bilgilerin bu tarzdaki izafi yavaşlığı, yöneticilere, harekete geçmeden önce olayları en ince noktasına kadar inceleme imkânını veriyor ve irticalen hemen söyleyiverme halinden de alkoymuş oluyor. Siyasî aksiyon ahlâkî terimlerle değerlendiriliyor; tenkit eden kimseleri haberlerin yayımlanmasını gözetlerler.